

Legendás amazonok – amazonlegendák

SCHOLTZ RÓBERT

15

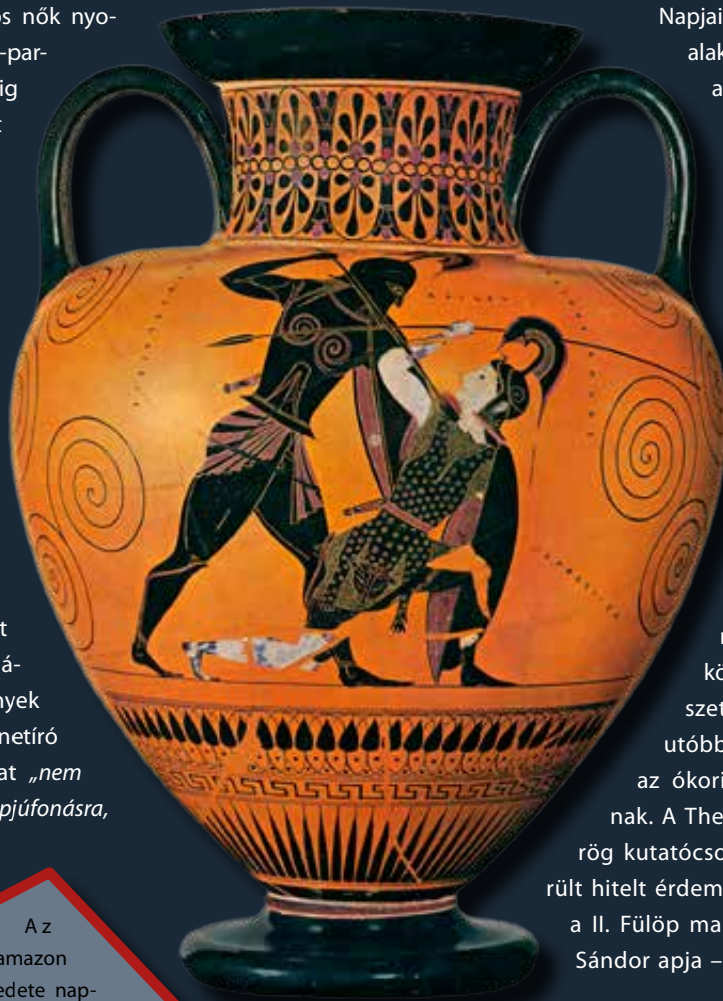
Anselm Feuerbach: Az amazonok csatája

„Réges-régen történt, hogy a szkúthák földjén olyan korszak köszöntött be, amikor nem voltak királyok, és asszonyok ragadták magukhoz a kormányzás gyeplőjét; ezek a nők kitűntek bátorságukkal és testi erejükkel. E népeknél ugyanis az asszonyok is részt vesznek a harci gyakorlatokban, akárcsak a férfiak, és bátor tettekben sem maradnak el a férfiak mögött, miért is e kiváló asszonyok sok csodás dolgot vittek végbe, mégpedig nemcsak a szkútháknál, hanem a szomszédos népeknél is.” – Diodórosz

A fegyverforgató harcos nők nyomait Euráziában az Atlanti-parthoktól Kína keleti határáig térben és időben egyaránt nyomon követhetjük. A lakott világ pereméről előtörő „férfierős” amazonok, e „kiváló asszonyok” félelmet és rettegést keltettek a „civilizált világban”, amellet, hogy csodálat és hírnév övezte őket. A görögök Arész hadisten lányainak tartották őket, akik korántsem hétköznapi szokásoknak hódoltak: le-mészárolták a férfiakat és fűcsecsemőket, férfiruhát hordtak, szabadon éltek, házasság és házassági törvények nélkül. Iustinus római történetíró szerint az amazon lányokat „nem semmittevésre, de nem is gyapjúfonásra, hanem fegyverforgatásra, lovaglásra és vadászatra tanították”.

Az amazon név eredete napjainkig bizonytalan. Első írásos említése egy Kr. e. 640 körül készített korinthoszi agyagedényről ismert AMAZZON formában. A kutatók egy része szerint az iráni *ha-ma-zan*, 'harcos' szó alakult a görögben amazonná, vagy esetleg az *a-mazosz*, azaz 'mell nélküli' kifejezésből ered. Utóbbi szorosán kötődne azon elképzeléshez, miszerint az amazon kislányoknak kiegészítették jobb mellüket, hogy „ne akadályozza őket a nyilazásban”. Utóbbi „szépséghiba” látszólag sohasem csökkentette az amazonok vonzerjét, mivel mindig válogatott szépségű nőként ábrázolták őket.

Pentheszilea utolsó csatája

Napjainkig vitatott, mikor és miért alakult ki a görögység körében az amazonok elképzelése. Legelső irodalmi említésük az *Iliászban* található: Homérosz Trója szövetségesei között említi őket. A Kr. e. 8–7. századra keltezett eposzban jelent meg az egyik legismertebb amazon királynő, Pentheszilea neve is.

Az amazonkutatók az ókori írott források mellett két fő forráscsoportra támaszkodnak: képi ábrázolások és a természettudományos eszközökkel felvértett régészeti eredmények. Leginkább utóbbiak adtak új lendületet az ókori fegyveres nők kutatásának. A Theodore Antikas vezette görög kutatócsoportnak néhány éve sikerült hitelt érdemlően bizonyítani, hogy a II. Fülöp makedóniai uralkodó – Nagy Sándor apja – mellett eltemetett harcos

Az *Amazonen* című kiállítás katalógusa

Akhilleusz és az isteni szépségű Pentheszilea harcát számtalan görög vázafestmény örökítette meg. A legkorábbi a Kr. e. 7. század közepéről származik

Antiochia egyik külvárosából előkerült amazonokat ábrázoló mozaikrészlet

hamvai a korábbi nyilatkozatok ellenére egy középkorú nőé voltak. A nő fegyverzetét bronz lábszárvérték (*knémédék*), egy gazdagon díszített szkíta íj és nyíltartó tegez (*gorütosz*), valamint nyílhegyek alkották.

Az érem másik oldalát a németországi *Amazonen* című kiállításon bemutatott „paziriki amazon” képviseli. A kora vaskori belső-ázsiai paziriki kultúrához tartozó Ak-Alacha 1. számú kurgánban (azaz halomsírban) feltárt 16 éves lány DNS-vizsgálata során kiderült, hogy valójában egy „nőies” fiatalember volt. A fenti adatok egyaránt arra figyelmeztetnek, hogy a modern amazonkutatásban kiemelten fontos szerepet kell biztosítani az antropológusoknak.

Az amazonok földi maradványainak csakúgy, mint királyságaik helyének meghatározása egyaránt kétséges, különösen mivel utóbbiak a történelem során többször is megváltoztak. Az amazonokkal összefüggésbe hozott területek közül a legismertebbek Libüa (a mai Afrikában), illetve Trákia területén (a Balkán-félszigeten), valamint a kis-ázsiai Themiszküra síkságot kettészelő Thermodón folyó (ma: Terme Çayı, Törökország) torkolatánál terültek el.

A Thermodón folyó vidéke adja színhegyét a *Csodanő* (*Wonder Woman* 2017) című hollywoodi szuperprodukció amazonjeleneteinek is.

A Krisztus kortársaként élt Sztrabón, görög történetíró leírása szerint az utóbbi síkság „egyik oldalát a tenger hullámai mossák, másik oldalát pedig erdős, ugyanott eredő folyóktól átszelt hegyvidék alkotja [...] jó nedves és füves mindig ez a síkság, s egyaránt képes táplálni marhacsordákat és méneseket, s a kölesfajtákból nagyon bő, szinte kimeríthetetlen termés van rajta [...] ezért nincs ezeknél az embereknél soha éhínség”.

Az amazonok Sztrabón szerint innen indították támadó hadjárataikat előbb a szomszédos vidékek, majd Eurázsia távolabbi területei ellen.

Az ókori író szerint az amazonok „főképpen vadászattal foglalkoznak, és a harcászatban gyakorolják magukat. A jobb mellét mindegyiküknek még gyermekkorukban kiégetik, hogy a karjukat minden célra ügyesebben használhassák. Használják az íjat, a harcbárdot és a pajzsot, a vadállatok bőréből pedig sisakokat, köpenyeket és öveket készítenek”. A korai görög kézművesremekeken az amazonokat jellegzetes görög viseletben és fegyverzetben (úgynevezett dór típusú fegyverekkel) ábrázolták; a görög–perzsa háborúk kezdetétől (Kr. e. 5. század) Arész harcos lányait már szín pompás szkíta/perzsa viseletben és jellegzetes lovasnomád fegyverzetben.

Az amazonokkal vívott csata – az ún. amazonomakhia – témája igen népszerű volt a görög és római képzőművészetben; festmények, mozaikok, szobrok és díszesen faragott márványszarkofágok őrzik emléküket

A régészeti kutatások az elmúlt évtizedekben a Fekete-tenger északi partvidékén fegyveres női temetkezések sorát tárták fel, amely sírokat többen az amazonlegenda főszereplőinek tulajdonítottak, és az ókori ábrázolásokkal kapcsolatosak össze.

Mindazonáltal a fennmaradt ábrázolások komoly fenntartással kezelendők. A feltárt fegyveres női temetkezésekből ugyanis szinte teljesen hiányzik a kard, az ábrázolásokon gyakorta feltűnő kétélű amazonbalta, de igen ritka az ábrákon előszeretettel megörökített páncélzat, továbbá egyetlen pajzs sem említhető. Az elhunytak mellé leggyakrabban néhány nyílhegyet, ritkábban két-három közel- és távolharca egyaránt alkalmas fegyvert – így lándzsát, kést/tört, íjat vagy parityt – helyeztek. A sírban lelt nyílhegyek szerepe ráadásul ugyancsak kétséges, mivel a jellegzetes háromélű bronz nyílhegyeket a szkíta korban értékmérőként, bajelhárító amulettként is használták. Feltehetően csak az íjjal együtt vagy nagy tömegben, tegezben sírba helyezett nyílhegyek tekinthetők ténylegesen fegyvernek.

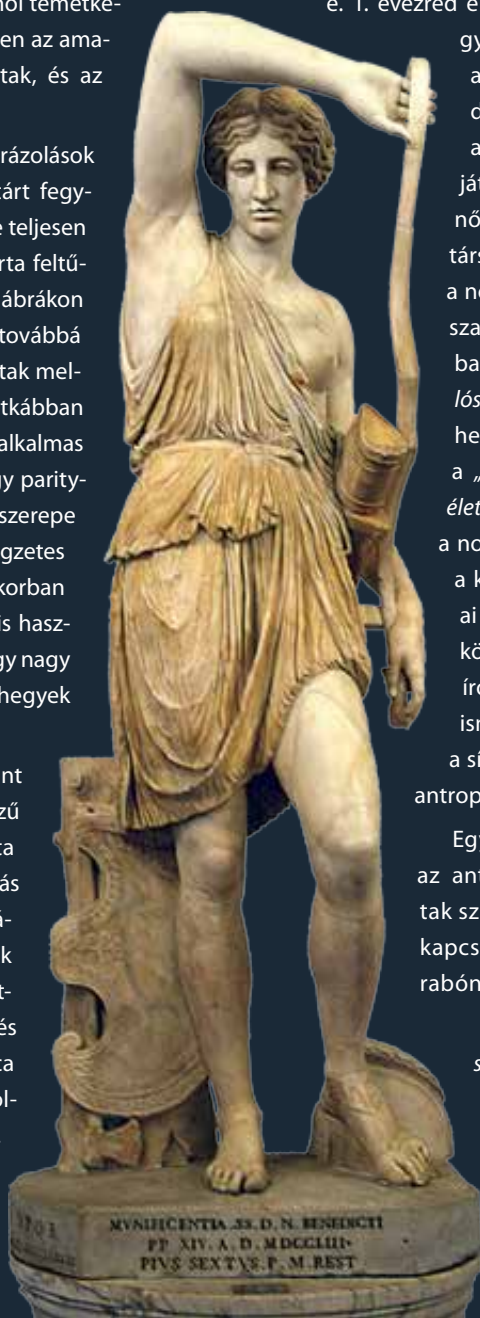
Görög és római forrásaink szerint az amazonkirályságokat egy-egy erőskezű királynő – Mürina, Marpesia – kovácsolta össze, akik, hosszabb-rövidebb uralkodás után, valamely harctéren lelték dicső halálukat. Őket leányuk vagy más nőrokonuk követte a trónon. Szerencsétlenebb esetben – mint a legendabeli Héraklész és az amazon Hippolüté nevezetes harca során – az amazonok seregeit lemészárolták, országuk pedig darabokra hullott. A túlélőket – e történetek szerint – többnyire rabszolgának adták el, vagy elvándoroltak, esetleg beolvadtak a helyi lakosságba. A Themiszkülát elhagyó amazonok egy része – forrásaink szerint – a Kaukázus hegység északi oldalán talált új hazára, kisebb csoportjuk pedig a Fekete-tenger északkeleti partján élő szkíta ifjakkal egyesülve alapított új népet. Ők lettek a sazuomaták-szarmaták. De ez már egy másik történet...

A Daughters of Ares/Árés lányai nemzetközi projektünk eredményei alapján a fegyveres női sírok régészeti jelensége mögött jóval prózaibb okok állnak.

A Dunától a kínai nagy falig terjedő eurázsiai steppén a Kr. e. 1. évezred elején kialakuló nomád közösségek vagyona, létalapja az állatállomány – azaz a ménesek és nyájak – lett, aminek védelme elemi érdek volt. Veszély esetén a közösség minden hadra fogható tagját – a férfiak mellett a fiatal lányokat és nőket is – csatasorba állították. A nomád társadalmaknak ez a jellemvonása már a nomád életforma kialakulásának kezdeti szakaszában létrejött. Vélhetően valójában erről tanúskodik a „csodálatos és valószínűtlen” amazonlegenda is. Egyetértünk tehát Fodor Istvánnal, aki szerint a „nők fegyverviselése magából a nomád életformából fakadt”. A fegyveres női sírok a nomadizmus terjedésével párhuzamosan, a kora vaskorban terjednek el az eurázsiai steppén, ám a szkíta-szarmata kort követő időszakból – a meglétükre utaló írott források ellenére is – csak elvétve ismerünk néhányat. Hiányuk ugyanakkor a sírokban talált embertani anyag hiányos antropológiai kutatásával is magyarázható.

Egy azonban bizonyos, az amazonok az antik világ kiemelt figyelmére tarthattak számot, még ha kételyek legendájukkal kapcsolatban már a kortársakban is, így Szt. rabónban is felmerültek:

„Az amazonok mondájával azonban sajtószerű dolog történt. Az egyéb mondák ugyanis a mesés és történelmi elemeket elkülönítik egymástól; a régi, a hazug és csodás részeket mesének nevezik, a történelem azonban az igazat kívánja, akár régi az, akár új, s a csodás részeket vagy nem őrli föl, vagy csak ritkán. Az amazonokról azonban most is, még régen is ugyanaz a hiedelem él, mégpedig a csodálatos és valószínűtlen. Mert ki hinné el, hogy egy asszonyi sereg vagy város vagy törzs bármikor is létezhetett férfiak nélkül?”

Amazonharcos

Héraklész/Herkules harca az amazonokkal

